

Suomalaisen mediatutkimuksen historiaa 7

Tarmo Malmberg

Suomalaisen mediatutkimuksen historiaa -sarjassa esitellään tekijänsä uran tai alan kehityksen kannalta merkille pantavia töitä. Tarkoitus on samalla herättää kiinnostusta kotimaisen tutkimuksen historiaan, jonka kokonaisuus on edelleen laatimatta.

Mediavalistuksen vuosikymmenen lähtölaukaus

Yrjö Ahmavaara. *Informaatio: tutkimus tiedotuksen logiikasta*. Helsinki: Weilin + Göös, 1969.

1970-luvun Suomea on luonnehdittu eri tavoin. Mediatutkimuksessa vuosikymmen edusti valistuksen lyhyttä kukintoa (Malmberg 2001, 165). Alan kotimaiset tutkijat luottivat silloin oikean tiedon yksilöä ja yhteiskuntaa muuttavaan voimaan. Aikakautta ei kestänyt kauan. 1980-luvun vanhetessa valistuksen järkeisuskon korvasi romantiikalle ominainen tunteiden ja affektien korostus. Nyt joukkoviestinnän tehtävänä ei enää ollut tiedonvälitys vaan mielihyvän tuottaminen. Mielihyväkäänteen seurauksena koko ajatus medioiden kyvystä kertoa meille olennaisia asioita maailman menosta asetettiin kyseenalaiseksi, niin että vasta internetin luomassa 2010-luvun uudessa tilanteessa kysymykset joukkotiedotuksen informatiivisuudesta ja mediatutkimuksen totuusteoreettisista perusteista nousivat uudelleen huomion kohteeksi. Tässä nykytilanteessa on valaisevaa luoda katse seitsemänkymmenluvun mediavalistuksemme avaintutkimukseen, Yrjö Ahmavaaran vuonna 1969 ilmestyneeseen *Informaatio*-teokseen.¹ Luonnehdin ensin lyhyesti valistusfilosofian mukaista viestintä- ja julkisuuskäsitystä sekä esittelen sitten, miten Ahmavaara työssään soveltaa sen ajatuksia. Mediavalistuksella tarkoitan näkemystä, jonka mukaan joukkoviestintä on tärkeä, ellei jopa tärkein, tehtävä on ihmisten todellisuutta koskevan tiedon laajentaminen ja syventäminen.

Valistuksen juuret palautuvat antiikkiin. Nostan tässä kuitenkin esiin suuntauksen 1600- ja 1700-luvun eräiden kärkeidustajien näkemyksiä, koska niiden taustana on painoviestinnän, kirjan sekä sanoma- ja aikakauslehdistön, mukanaan tuoma uusi tilanne. Se mahdollisti ensi kertaa mediavälitteisen yleisön ja julkisuuden, jonka luonteen käsittely veti 1800- ja 1900-luvulla enenevästi huomiota puoleensa, ei vähiten mediatutkimuksessa.

René Descartesin (1973 [1637]) ja John Locken (1979 [1690]) mediavalistusnäemyksen voi tiivistää seuraaviin kolmeen kohtaan: 1) Ihminen on järjen valolla varustettu olento. Tämä tarkoittaa että järkeään käyttämällä hän voi saada maailmasta tietoa. Tieto on tarpeen, jotta ihminen pystyy parantamaan elinehtojaan, hallitsemaan luontoa ja alistamaan sen tarpeentyydytykselleen. Koska ihmiset ovat rationaalisia, he eivät ole tyhmiä, joskin tietämättömiä. Tietämättömyys onkin ihmiskunnan vitsauksista suurimpia, ellei suurin, koska se orjuuttaa ihmistä ja tekee hänestä ulkoisten voimien välikappaleen. 2) Jotta tilanteeseen voi tuoda parannuksen, tiedontuottajien on kokoonnuttava yhteen ja välitettävä tietoaan ympäristöönsä. Tämä edellyttää tutkijoiden välisen yhdysiteen, joka samalla toimii heidän kommunikaatiovälineenään tiedon vastaanottajiin päin. Tiedonvälitys tarvitsee siis sekä tutkijoiden keskeisen että tutkijoiden ja maallikkojen välisen julkisuuden ja sitä kantavan yleisön. 3) Jotta sekä tutkijoiden että tutkijoiden ja maallikkojen välinen viestintä, keskinäinen ymmärrys, toteutuu myös käytännössä, tulee tiedon pukemisen sanoiksi täyttää tietyt ehdot: tarkoitukseen käytettävän kielen on kyettävä esittämään asiat selkeästi ja erottelukykyisesti. Tämä tarkoittaa, että tiedonvälitys ihannetapauksessa edellyttää tieteellistä esitystapaa. Arkikieli on täynnä hämääriä ja moniselitteisiä ilmaisuja, siksi se on omiaan kietomaan puhujat väärinkäsitysten ja ohipuhumisen verkkoon.

Immanuel Kantin (1985 [1784]; 1991 [1784]) avulla näihin kolmeen mediavalistuksen periaatteeseen on lisättävissä vielä kaksi. 4) On tehtävä ero erityisintressejä palvelevan ja yleisen tiedonvälityksen välillä. Näistä ainoastaan jälkimmäinen on itsenäistä järjen käyttöä, kun taas edellinen on sidottu jonkin yhteiskunnallisen ryhmän tai laitoksen sille asettamiin rajoituksiin. Sama voidaan ilmaista niin, että ainoastaan jälkimmäinen puhuttelee yleisöä sanan laajimmassa ja velvoittavimmassa mielessä: siinä asioita tarkastellaan ihmiskunnan yleisestä eikä minkään tietyn ihmisryhmän erityisestä perspektiivistä käsin. 5) Ihmisen järjenkäytöllä, tiedonhankinnalla ja sen julkisella välityksellä on tietty, edistytävä suunta, jonka muodostaa yhä vapaamman ja järjen vaatimuksia vastaavamman yhteiskuntajärjestyksen pystyttäminen. Maailmanhistoria, siis myös medioiden ja julkisuuden historia, on kertomus sen toteutumisesta. Tämä on mediavalistuksen historianfilosofinen postulaatti.

Havainnollisuuden vuoksi esittelen Ahmavaaran tutkielman keskeisen idean katsoamalla, miten tekijä käsittelee näitä viittä mediavalistuksen periaatetta. Kyse on sen perustelusta, miksi ”yleisradiotoiminta on vapaan informaatiotoiminnan kenties tärkein tulevaisuuden muoto” (s. 16). Ensimmäinen kohta koskee vapaan informaatiotoiminnan ehtoja ja esteitä, toinen yleisradiolaitoksen asemaa tietoinstituutioiden joukossa, kolmas radio- ja televisioviestinnän loogis-semanttista luonnetta, neljäs yleisradiotoiminnan itsenäisyyttä ja viides kyberneettis-materialistista historiankäsitystä, joka viime kädessä perustelee mediavalistuksen objektiivisuuden.

1) ”Ihmiselle on luonteenomaista pitkälle kehittynyt, spontaanisti tapahtuva tiedostusprosessi” (s. 41) voisi olla Ahmavaaran tutkimuksen motto. Se määrittelee tekijän rationalistisen tai kognitiivisen ihmiskuvan, joka korostaa informaation, uuden tiedon keskeistä merkitystä yksilön suhteessa maailmaan. Tietoa ihminen saa sekä aistiensa kautta maailmaa havainnoimalla että aivojen suorittaman informaationkäsittelyn avulla. Tämä tiedostusprosessi on lajisyntyistä, niin että se toteutuu spontaanisti, jos tietyt ehdot toteutuvat. Tärkein ehto on se, että ihminen ei ”ainakaan periaatteessa torju tosiasioihin perustuvaa informaatiota” (s. 52) – siis ettei hän ehdoin tahdoin halua pysyä tietämättömänä. Tosiasiassa näin kuitenkin tapahtuu, mitä Ahmavaara selittää psykologisin ja

sosiologisin tekijöin. Jean-Paul Sartren (1946) juutalaisvastaisuutta käsittelevän kirjasen ajatuksia soveltaen hän katsoo tietämättömyyden syyksi ensinnäkin tietyn psykologisen mielenlaadun tai persoonallisuustyyppin, jota on kutsuttu autoritaariseksi (Adorno 2019 [1947]) ja anti-intellektuaaliseksi (Hofstadter 1963, 3–51). Sen omaksuneella henkilöllä on lukkoon lyöty, mustavalkoinen käsitys maailmasta, jonka panssaria mikään uusi tieto ei voi murtaa. Kun tällaiset yksilöt yhdistyvät, on seurauksena pahimmillaan fasistinen joukkoliike. Tietämättömyyden toisen, vähemmän dramaattiselta kuulostavan sosiologisen syyn muodostaa yhteiskunnassa vallitseva uskottavuusmuuri. Uskottavuusmuuri tarkoittaa sitä, että tiedon uskottavuus, ei sen totuus, määrää sen, ottavatko ihmiset tiedon vastaan. Siksi ihmiset omaksuvat mieluummin ”uskottavia epätotuuksia” kuin ”epäuskottavia totuuksia” (s. 157). Tämän seurauksena yhteiskunnassa vallitseva ajatuksellinen hegemonia tuottaa systemaattista tietämättömyyttä kansalaisten keskuudessa.

2) Ahmavaaran mukaan ”yleisradiotoiminnan varsinaisena tehtävänä on älylliseen aktivointiin tähtäävä informointi” (s. 18). Tämän hän perustelee erottamalla kahdenlaisia järjestelyjä, joita yhteiskunta on luonut yleisen tietämättömyyden poistamiseksi. Yhtäältä ne liittyvät tiedon tradition ylläpitämiseen ja koetteluun, toisaalta uuden tiedon tuottamiseen. Erityisesti koulu ja eri aikuisopetuslaitokset huolehtivat edellisestä, vapaan informaatiotoiminnan sekä taiteen ja tieteen laitokset jälkimmäisestä tehtävästä. Yleisradiolla on Ahmavaaran mielestä vapaan informaatiotoiminnan instituutioiden joukossa erityisasema.² Tämä liittyy sen joukkotiedotusluonteeseen sanan molemmissa merkityksissä. Ensinnäkin Yleisradio on tyypillisin *joukkotiedotusväline*, koska se tavoittaa kaikkein valikoitumattomimman yleisön (Ahmavaara 1970, 160–161; määritelmä vastaa avoimen järjestelmän käsitettä Wiiolla; ks. Malmberg 2020, 251–253). Näin Yleisradion välittämä tieto on periaatteessa kenen tahansa ulottuvilla. Toiseksi Yleisradio on tärkeä *joukkotiedotusväline*, koska se tarjoaa tai sen tulee tarjota vastaanottajilleen ”merkittävää informaatiota maailmankuvan muodostamisen pohjaksi” (s. 14); Yleisradion informatiivinen tehtävä rajoittuukin ”lähinnä yleissivistävän kansalaistiedon muodostukseen ja jakeluun” (s. 17). Näin yleisradio on yleistä joukkoviestintää sanan sekä määrällisessä (rajoittamaton yleisö) että laadullisessa mielessä (käsittelee yleisiä, periaatteessa kaikkia ihmisiä koskevia asioita).

Mediatutkijoille tutun luonnehdinnan lisäksi Ahmavaara määrittelee yleisradiotoimintaa myös vähemmän tutulla, Sartren (1948) kirjallisuuskäsitykseen nojaavalla tavalla. Ahmavaara näet jatkaa siitä, mihin Sartre teoreettis-historiallisessa katsauksessaan päättyy, eli kirjallisuuden asemasta joukkoviestinten hallitsemana aikana. Sartren ongelmana on, että ranskalainen kirjallisuus ei 1600-luvulta 1900-luvulle koskaan kyennyt kuroma umpeen todellisen (*public réel*) ja potentiaalisen yleisön (*public virtuel*) välistä kuilua. Tosiasiassa se oli aina pääosin porvariston omaksuma kulttuuri- ja viestintämuoto, joka ei onnistunut tavoittamaan alempia yhteiskuntaryhmiä. Sanomalehdistön, radion ja elokuvan myötä tilanne oli kuitenkin muuttunut, ja laajentaakseen yleisöään Sartre kehottaa kansakirjailijoitaan (hän itse oli paitsi filosofi myös kaunokirjailija) tarjoamaan palveluitaan näille joukkoviestimille (*”mass media”*; emt., 290). Ahmavaara jatkaa tästä pitäen yleisradiotoimintaa tulevaisuuden ”epävarsinaisena” kirjallisuutena (s. 19). Samalla tavalla kuin kirjailijan tehtävänä Sartren (1948, 74) mukaan on huolehtia siitä, ettei kukaan jää tietämättömäksi maailman menosta (*ignorer le monde*), tulee Yleisradion ottaa kirjallisuudelta kantaakseen tämä tehtävä. Siihenhän se on omiaan juuri valikoitumattoman yleisönsä ja yleissivistävän informaationsa vuoksi.

3) Yleisradioviestintää harjoittava radio- ja televisiolaitos kykenee lisäämään vastaanottajiensa tietoja ja älyllisesti aktivoimaan heitä, jos se käyttää kieltä informatiivisesti. Kysymystä Ahmavaara käsittelee sekä kielen yleensä että radion ja television ohjelmatoiminnassaan käyttämien ohjelmatyyppien osalta. Erittelyssään hän soveltaa matemaattiseen logiikkaan, varsinkin induktiologiikkaan nojaavaa semanttista informaatioteoriaa (yhtenä Ahmavaaran lähtökohtana on Hintikka 1965; Niiniluoto 1985, 4, pitää Ahmavaaran tapaa soveltaa Hintikkaa ”omaperäisenä”). Teoreettisena lähemmin analysoimanaan esimerkkinä Ahmavaara käyttää yksinkertaisinta mahdollista reaali-kieltä, niin kutsuttua monadista ensimmäisen kertaluvun kieltä, jolla voidaan ”esittää vain sellaisia ajatuksia, jotka koskevat yksilöiden luokittelua joidenkin ominaisuuksien mukaan” (s. 67). Analyysin formaalis-loogiseen puoleen en tässä paneudu, ja olen sitä paitsi epäpätevä arvioimaan sitä.

Kieli voi Ahmavaaran mukaan olla informatiivinen kahdella tapaa. Ensinnäkin kieli voi ilmaista käyttäjänsä maailmasta tekemää havaintoa eli ”ajatusta, jonka totuudesta tuon kielen käyttäjä on varma” (s. 74). Toiseksi kielen avulla voidaan päätellä ajatuksen sisältämästä ”evidenssistä muita maailmaa koskevia tosia lauseita” (s. 75). Edellistä vastaa yksilön välitön, voidaan myös sanoa tiedollis-empiirinen suhde maailmaan, josta poikkeaa jälkimmäinen, välillinen tai tiedollis-rationaalinen suhde. Jälkimmäinen puoli on Ahmavaaralle erityisen tärkeä, koska siinä tulee esiin ihmiselle ominainen järjestyksen eli spontaani päättely yksityisestä yleiseen. Tärkein erottelu, joka kielessä voidaan tehdä, koskeekin hänellä singulaaristen käsitteiden ja yleiskäsitteiden erottamista toisistaan. Singulaarisella käsitteellä esitetään singulaarista oliota, joka on ”ainolaatuinen, ajallisesti ja paikallisesti rajoitettu tai sellaiseksi ajateltu ilmiö” (s. 59). Yleiskäsitteet ovat puolestaan käsitteitä, jotka eivät esitä singulaarisia olioita. Niiden avulla tapahtuva ajatuksen ”nopea liike” (s. 22) tuottaa ihmiselle älyllistä huvia, ja sen aikaansaaminen on yleisradiotoiminnan varsinaisena tarkoituksena.

Kielen kahta informaatiotyyppiä, välitöntä ja välillistä, vastaa Ahmavaaralla yleisradio-ohjelmien tehtäväjako uutisvälitykseen ja älylliseen aktivointiin. Uutisvälitys ”koskee todellisuuden yksityistapauksia” ja on ”päiväkohtaisuuteen sidottua”, älyllinen aktivointi taas ”koskee yleiskäsitteitä---ei[kä] ole päiväkohtaisuuteen sidottua” (Ahmavaara 1970, 163). Tekijän erikoisin ratkaisu liittyy jälkimmäiseen. Ahmavaara näet katsoo, että älyllinen aktivointi on ”terävimmillään fiktiota hyväksi käytävää joko dokumentin ohella tai ilman sitä” (sama). Ahmavaaraa voidaankin Suomen oloissa pitää eräänlaisena ”kriittisenä Helge Mieltusenä”. Toisin sanoen Mieltusen (1966) tavoin hän esittää yleisradion funktioista kokonaisnäkömyksen, jossa esteettisellä joukkoviestinnällä on tärkeä sijansa (Mieltusen esittelynä ks. Malmberg 2019a). Tämän edellytyksenä on Ahmavaaran omaksuma informatiivinen, kognitiivinen tai realistinen taidekäsitys, jonka mukaan ”[r]unous on---filosofisempaa ja vakavampaa kuin historia, sen kohteena ovat yleiset totuudet, kun sitä vastoin historia käsittelee yksityistapauksia” (Aristoteles 1967, 27). Ahmavaara yhdistää käsityksessä erityisesti Jean-Paul Sartren (1948) näkömyksen proosakirjallisuuden ja Bertolt Brechtin (1949; 1957 [n. 1931]) näkömyksen draamakirjallisuuden eppis-kertovasta luonteesta. Näin yleisradiotoimintaa Ahmavaaran mielessä voi pitää tulevaisuuden ”epävarsinaisen” kirjallisuuden lisäksi myös ”epävarsinaisena” teatterina.

4) Jotta yleisradioviestintää harjoittava radio- ja televisiolaitos kykenee tarjoamaan kuuntelijoilleen ja katsojilleen älyllisesti aktivoivia ohjelmia, tulee sen toiminnassaan olla itsenäinen. Vain näin se voi tarkastella maailmaa yleiseltä kannalta, edistää ”luovan ja

kriittisen harrastuksen virittämistä ihmisen kannalta yleismerkityksellisiin asioihin ja tietoihin” (s.18). Psykologisten esteiden lisäksi tavoitteen tiellä on kaksi yhteiskunnallista estettä. Ensinnäkin yhteiskunnan rattaiden käynnissä pitäminen edellyttää erilaista spesiaalitietoa. Sen jakaminen ei kuitenkaan kuulu yleisradiolle, jonka tulee keskittyä ”yleissivistävään kansalaistietoon” (s. 17). Yleissivistävän kansalaistiedon jakamisen tiellä on taas toinen este, yhteiskunnallinen hegemonia eli ihmisten keskimääräinen käsitys maailmasta. Juuri yhteiskunnallinen hegemonia muodostaa sen uskottavuusmuurin, joka säätelee ihmisten valmiutta ottaa vastaan tietoa. Yleissivistävää kansalaistietoa puolestaan on se, joka tarjoaa ihmisille evidenssiä niistä asioista, jotka objektiivisesti vaikuttavat heidän elämänmenoonsa tiedostivatpa he tämän vaikutuksen tai ei. Ahmavaara ei käsittele kysymystä yhtä systemaattisesti kuin informaation loogista käsitettä. Hänen tarkastelussaan voidaan kuitenkin nähdä samat kaksi yleisyyden tasoa, jotka esiintyvät myös Snellmanilla (1982 [1846]): ihmiskunta ja isänmaa, Ahmavaaran kielellä yleisyyden globaali ja yhteiskunnallinen puoli. Yleisradion yhteiskunnallisena tehtävänä on näin puhutella kuulijoitaan ja katsojiaan sekä maailman- että oman valtionsa kansalaisina. Kun tämän toteutukselle on olemassa mahdollisimman vähän esteitä, ”[koituu] informatiivinen yleisradiotoiminta aina edistyksellisten näkökantojen hyväksi” (s. 158).

5) *Informaatio*-teoksen ensimmäinen painos päättyy teeseihin Yleisradion yhteiskunnallisesta funktiosta. Teoksen kolmannen painoksen loppuun on lisätty ”Historiallinen prosessi loogis-kyberneettisenä ongelmana” -luku, jossa Ahmavaara perustelee vielä historianfilosofisesti edistyksen käsitteen – siis ihmiskunnan kehityksen yleisen suunnan (ks. myös uuden luvun rinnakkaisteosta Ahmavaara 1976). Ahmavaara kutsuu edistysnäkemystään materialistiseksi. Näkemuksen mukaan ihmiset saavat todellisuudesta tietoa olemalla tekojensa avulla vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa. Tämä tieto voi olla kuinka syvää tahansa, koska todellisuus avautuu ihmisille ”mitään piirteittäin erityisesti salaamatta” (Ahmavaara 1975, 163). Faktuaalisten asiointiloiden lisäksi on mahdollista saada objektiivista tietoa myös arvoista, siis asiointiloiden preferenssijärjestyksestä ihmisten mielissä Näin voidaan periaatteessa selvittää niitä

eettisiä ja yhteiskunnallisia arvojen järjestelmiä, joita ihmisten ja yhteiskuntien tulee noudattaa voidakseen parantaa elinehtojaan ja saavuttaakseen vapautta heitä ympäröivien välttämättömyyksien kahleista (emt., 167–168).

Tämä tekee mahdolliseksi objektiivisen, siis tieteellisen sisällön antamisen historiallisen edistyksen käsitteelle (rationalistisesta historianfilosofiasta ks. myös Ahmavaara 1987, 71–73). Koska ihmiskunnan edistys kohti yhä täydellisempää yhteiskuntaa on sidottu todellisuudesta saatuun tietoon ja koska jokaisen toimijan tieto on rajallista, on tiedon saatava kulkea esteettömästi. Siksi myöskään Yleisradion toiminnalle ei tule asettaa rajoja ulkopuolelta, jotta se voi toteuttaa tehtävänsä maailmanhistoriallisen valistuksen palveluksessa.

Ahmavaaran *Informaatio*-teokseen sisältyy kokonainen mediavalistuksen tutkimusohjelma, joka suoraan tai epäsuoraan vaikutti suomalaisen mediatutkimuksen, erityisesti sen tamperelaisen valtavirran ilmeeseen 1970-luvulla. Teos syntyi Ahmavaara ottaessa osaa Yleisradion pitkän tähtäyksen suunnittelutoimikunnan työhön Eino S. Revon pääjohtajakaudella 1965–1969 (ks. Repo ym. 1967; Stormbom 1968; Yleisradion silloisesta tutkimustoiminnasta ks. Nordenstreng 1967). Niin kutsutun reporadion aikana

Yleisradiolla oli aktiivinen rooli sen *mass communication research* -tyyppisen empiirisen mediatutkimuksen kotiuttamisessa maahamme, jonka sosiologit olivat edellisellä vuosikymmenellä panneet alulle (vrt. Malmberg 2019b). Ahmavaaran osana oli tutkimuksen ohjaaminen tätä teoreettisempaan ja kriittisempään suuntaan. Näin syntyi maailmalla suomalaisena koulukuntana (*Escuela Finlandesa*; Moragas Spa 1981, 126–131) tunnettu suuntaus, jonka lähtökohtana oli paljossa Ahmavaaran *Informatio*-teoksen ajatuskuvio (ks. myös Nordenstreng 1974a). Sen kolme edelleen ajankohtaista ongelmaa ovat kysymykset joukkoviestinnän objektiivisuudesta, manipulatiivisuudesta ja yleisestä asemasta makrohistoriallisena muutosvoimana.

Ahmavaaran tarkastelutapa on loogikon ja matemaatikon eli hän tarkastelee kieltä käsitteiden ja väitelauserien muodollisena järjestelmänä, jolla voidaan puhua kaikista ajateltavissa olevista, ei ainoastaan toteutuneista asianteiloista. Siksi hän voi keskittyä ainoastaan kielellisten ilmausten muodollis-loogiseen totuuteen ja ohittaa sisällöllis-faktaalisen totuuden (vrt. myös Niiniluoto 1985, 13; 1989, 87). Tieto-opillinen kysymys siitä, millä ehdoilla kieli yleensä ja joukkoviestintien kieli erityisesti voi esittää todellisuutta totuudenmukaisesti, johti kysymykseen joukkotiedotuksen objektiivisuudesta (Hemánus & Tervonen 1980). Kysymys niistä tavoista, joilla yleistä tiedonkulkua manipuloidaan, johti puolestaan hegemonian (V. Pietilä 1972), indoktrinaation (Hemánus 1973), tajuntateollisuuden (Nordenstreng 1974b) ja propagandan (Hemánus 1975) tutkimukseen. Makrohistoriallinen perspektiivi, jossa viestintää tarkastellaan ihmiskunnan kokonaiskehityksen kannalta, pilkistää eräissä suuntauksen töissä (Ahmavaara ym. 1971, 7–38; Nordenstreng 1975, 22–32; Hemánus & Varis 1977 edustaa taas enemmän ”tavanomaista” mediahistoriaa). *Informatio*-teoksen tarkastelujen eräänlainen huijpentuma on Kauko Pietilän *Formation of the Newspaper* (1980), jossa tekijä, paljolti Ahmavaaran kritiikin pohjalta, esittää marxilaisen tulkinnan viestinnän maailmanhistoriallisesta kehityslogiikasta. Yksityiskohtaisena esimerkkinään tekijä käyttää sanomalehdistön historiaa 1500-luvun esimuodoistaan 1900-luvun universaalisanomalehteen (ks. myös K. Pietilä 1979, joka sisältää järkälemäisen työn perusidean).

Yrjö Ahmavaara (1929–2015; käytti kirjoituksissaan myös sukunimiä Aulin ja Aulin-Ahmavaara) teki *Informatio*-kirjallaan ja eräillä muilla sen aihepiiriin liittyneillä töillään (Ahmavaara 1974; 1977) vierailun suomalaiseen mediatutkimukseen. Varsinaisen akateemisen elämäntyönsä hän suoritti ensin teoreettisen fysiikan ja teoreettisen psykologian tutkijana sekä sitten tieteenfilosofina ja metodologina. Ahmavaara toimi teoreettisen fysiikan assistenttina Helsingin yliopistossa 1955–1957 ja professorina Turun yliopistossa 1963–1967 sekä matematiikan ja yhteiskuntatieteiden metodologian professorina Tampereen yliopistossa 1971–1992 (Ahmavaaran henkilötiedoista ks. Kuka kukin on 1994, 70–71; hänen ajattelunsa kehityksestä ks. Mäki-Kulmala 1998). Helsingin yliopistonkin professoriksi hän yritti pari kertaa tuloksetta päästä, toisella kertaa Osmo A. Wiion kilpahakijana (ks. Kortti 2020, 229–250). Ikätoverien Ahmavaaran ja Wiion tieteellisen ajattelun kehityksessä olikin yhteisiä piirteitä. Kumpikin vannoi uransa alkuvaiheissa kokeellisen-matemaattisen tieteen nimiin mutta siirtyi sitten informaatioteorian inspiroimiin formaaleimpiin kehittäjiin. *Informatio*-teoksen ja sen joukkotiedotuskäsitteiden ymmärtämiseksi kannattaakin lyhyesti valaista niiden taustalla olevaa tiede- ja ihmiskuvaa.

Sekä fysiikassa että psykologiassa työnjako kokeellisen ja teoreettisen tutkimuksen välillä on vakiintunut. Kokeellinen tutkimus tuottaa empiirisiä faktoja ja yleistyksiä, joiden vertaaminen, syntetisointi ja systemointi on teoreettisen tutkimuksen tehtävänä.

Tämä tehtävä edellyttää Ahmavaaran mielestä matematiikkaa, koska matematiikassa on kyse loogis-deduktiivisesta päättelystä, ei pelkästä laskemisesta. Matematiikan avulla voidaan kokeissa tuotettu, hajallaan oleva empiirinen tieto saattaa yhtenäiseen, täsmälliseen ja mahdollisimman yksinkertaiseen muotoon. Tähän tehtävään Ahmavaara kehitti vuoden 1954 väitöskirjassaan transformaatioanalyysinä tunnetun menetelmän, joka herätti kansainvälistä huomiota (Mäki-Kulmala 1998, 7–8). *Informaatio*-teoksen kannalta sen teoreettinen tavoite on valaiseva. Ahmavaara näet katsoo, että tieteen tehtävänä on saada selville ei-triviaalia, siis mahdollisimman informatiivista tietoa. Näin ei käytännössä aina suinkaan tapahdu. Ahmavaaran mukaan esimerkiksi faktorianalyysiä aikaan paljon soveltaneet empiirinen psykologia ja empiirinen sosiologia, vetoamalla tilastollisiin merkitsevyyuskriteereihin, tyytyivät liian usein etsimään todennäköisiä mutta eivät epätodennäköisiä totuuksia. Siksi niiden tulokset hämmästyttivät triviaalisuudellaan (*often surprise us most by their triviality*; Ahmavaara & Nordenstreng 1970, 8). Näkemys vastaa sitä, mitä Ahmavaara *Informaatio*-kirjassaan sanoo Yleisradion tehtävästä. Sehän on kriittinen toiminta yhteiskunnallisen uskottavuusmuurin murtamiseksi, jotta epäuskottavat totuudet pääsevät esille. Niitä ihminen kaipaa kokeakseen älyllistä aktivoitumista eli ”huvia tyypillisimmillään ja parhaimmillaan” (s. 14).

Kaikki eivät pitäisi älyyn vetoavaa huvia ihmisen lajiominaisuutena, mutta Ahmavaara rationalistisen ihmiskuvansa mukaisesti pitää (ihmiskuvan yleisestä merkityksestä yhteiskuntatieteissä ks. Bahrtdt 1961). Tämän näkemyksen Ahmavaara oli omaksunut jo kauan ennen informatiivisen ohjelmapolitiikan ideaa, joka voidaankin nähdä sen yhtenä sovellutuksena. Lahjakkuustutkimusta käsittelevässä 50-luvun nuoruudentyössään *Henkisten kykyjemme rakenne* hän esittää kulttuurinäkemys, jossa tehdään ero visuaalisen, verbaalisen ja numeeris-kvantitatiivisen kulttuurin välillä. Olennaista Ahmavaaran (1957b, 141–142) mukaan ei ole se, mihin niistä tuntee vetoa, sillä yhden harjoittaminen

*aina synnyttää henkistä nälkää myös muiden kulttuurimuotojen osalta---
Kun tällä tavalla annamme sielumme 'nauttia hyvää vaivannäkönsä
ohessa', kehitämme itseämme parhaalla mahdollisella tavalla ja voimme
tuntea sitä onnea, jota ihmiselle on suotu auringon alla.*

Sitaatti tuo esiin, paitsi Ahmavaaran laajemmalle lukijakunnalle suunnatuille töille ominaisen vapaan tyylin, myös tunteiden aseman hänen rationalistisessa ihmiskuvassaan. Älyä ja tunnetta ei Ahmavaaran mukaan voi asettaa toisiaan vastaan, koska ihmisen kaikki ajatukset, koko tajunnansisältö, on aina tunteenomaisesti sävytynyttä. ”Puhdas tunne on käsitteellinen abstraktio, jota ei todellisuudessa havaita.” (s. 32.) Valistuksen perinteessä Ahmavaaran voi katsoa edustavan kantaa, jonka mukaan tunteiden tulee olla eräässä mielessä älykkäitä eli älyn tulee ohjata tunteita ja näyttää niille suuntaa (käsityskannasta ks. Prokop 2001, 153). Jollei tämä onnistu, äärimmäisenä seurauksena ovat 1900-luvulle tyypilliset anti-intellektuaaliset ja fasistiset joukkoliikkeet, joita Ahmavaara kirjassaan käsittelee. Tämä pimeä puoli on myöhemmässä seitsemänkymmenlukumme mediatutkimuksen arvioinnissa jäänyt yleensä mainitsematta (ks. Koivunen 2008, 14–17). 2010-luvun jälkeen samaan ei ole enää varaa.

Ahmavaaran työn pysyvänä ansiona kotimaisen mediatutkimuksen kannalta on uudenlaisen tutkimustyyppin esittelyn lisäksi informatiivisen huvin käsite. Metodologisesti *Informaatio* merkitsee selvää irtiottoa siitä *mass communication research* -tyyppisestä

tutkimuksesta, jota Yleisradio Revon kaudella rahoitti ja jonka malli oli saatu amerikkalaisesta empiirisestä sosiaalitutkimuksesta. Ahmavaaran tieteenihanteena on teoreettinen fysiikka, ja siten hän kykeni osoittamaan tietä teoreettiselle mediatutkimukselle. Se sai 70-luvulla Suomessa positivismikritiikin hahmon osin juuri Ahmavaaran (vrt. 1969; 1976) ansiosta, vaikka sama antipositivistinen henki oli selvästi nähtävissä myös muualla. Ahmavaaran informatiivisen huvin käsite taas on velkaa kognitiiviselle estetiikalle, ehkä ennen kaikkea Brechtin teatteriteorialle, joka vaikutti myös seitsemänkymmenluvun elokuvatutkimukseen (esim. Lellis 1982). Sen avulla Ahmavaara kykenee käsittelemään joukkoviestinnän dokumentti- tai faktasanomia ja fantasia- tai fiktiosanomiasamaa käsittevälineistöä käyttäen. Toisin sanoen hän kykenee yhdistämään joukkotiedotuksen kaksi päätiedontyyppiä ja näin kuromaan umpeen alalla tavanomaista kuilua journalismin ja populaarikulttuurin tutkimuksen välillä. *Informaatio*-työ kieliinkin sellaisesta herkkyydestä taideilmiöille ja esteettiselle joukkoviestinnälle, joka Helge Miettusen jälkeen oli meillä harvinaista ennen humanistisen mediatutkimuksen nousua 1980-luvun jälkipuolella ja 1990-luvulla, eritoten niin sanotun Turun koulukunnan (Veijo Hietala, Jukka Sihvonen jne.) piirissä.

Ahmavaaran työllä on myös omat heikkoutensa tai ainakin ongelmalliset ratkaisunsa (vrt. Ekholm 1969, jossa on esitetty samoja vastahuomautuksia). Yksi niistä on sen kielikäsite. Ahmavaara oli loogisen empirismin perillinen, joka arvosti Eino Kailaa (Mäki-Kulmala 1998, 101–102). *Informaatio* edustaakin yhtä vaihetta siinä suomalaisessa induktiologiikan tutkimuksessa, joka Kailan jälkeen yhdisti suomalaista filosofiaa Georg Henrik von Wrightista (1941) Jaakko Hintikkaan (1965). Muodollisen logiikan ja matematiikan esikuvallisuus aiheuttaa sen, että Ahmavaaralle ihannekieli on käsitekieli, joka on maksimaalisen erottelukykyinen, ristiriidaton ja maailman kuvaukseltaan täydellinen. Käsitekielen idealisoivan tarkastelun avulla hän myös arvioi luonnollista kieltä. Tämä tuo mukanaan oman vaikeutensa, kun tehtävänä on perustella televisiomedian kyky käsitteellisesti erottelukykyiseen viestintään. Toinen pulma on mediapsykologinen. Ahmavaara laati tutkimuksensa ajankohtana, jolloin televisio oli lyömässä itsensä läpi Suomessa. Näin oli yleistymässä media, joka elokuvan ja radion eräänlaisena yhdistelmänä kykeni näitä vielä paremmin puhuttelemaan eri väestönosia. Jotta Yleisradio olisi voinut täyttää informatiivisen tehtävänsä, liitti Ahmavaara Sartren utopiaan laajasta yleisöstä sen premissin, että ihmiset eivät periaatteessa torju heille tarjottua dokumentti- ja fiktiomuotoista tietoa. Käytännössä näin kuitenkin tapahtuu, useistakin syistä. Ihmiset valitsevat mediatarjontansa eri perustein, ja kognitiiviset ja emotionaaliset tekijät vaikuttavat heidän vastaanottotapaansa vaihtelevasti (vrt. Trepte & Reinecke 2013, 53–115). Vaikka Ahmavaara ottaa tämän periaatteessa huomioon, hän kuitenkin olettaa, että Yleisradion ohjelmien kautta saamansa todellisuutta koskevan evidenssin vaikutuksesta ihmisten tiedolliset uskomukset pyrkivät yhdentymään. Tämä on liian vaativa, joskin rationalistisesta perusnäkemyksestä nouseva idealisaatio, jonka Ahmavaara perustelee semanttisella informaatioteorialla. Ahmavaaran työn kolmas rajoitus on sen viestintäkäsitys. Ahmavaara näkee joukkoviestinnän tiedonvälityksenä, ei keskusteluna. Toisin sanoen hänen työssään ei ole paikkaa sille dialogiselle viestintänäkemykselle, joka muun muassa Mihail Bahtinin kirjallisuusteorian, Jürgen Habermasin julkisuusteorian ja Ludwig Wittgensteinin myöhäistuotannon inspiroiman pragmaattisen kielikäsitteilyn vaikutuksesta valtasi myöhemmin alaa.

Ahmavaara tuli myöhemmin tietoiseksi esittämänsä Yleisradio-käsitteilyn ongelmakohdista. Tämän voi päätellä kirjoituksesta, jonka hän laati runsas neljännesvuosisata

Informaatio-teoksen jälkeen. Siinä hän kiinnittää huomiota televisio-ohjelmien tiedonvälitykselle asettamiin ”vakaviin rajoituksiin” (Ahmavaara 1996, 222). Niitä on kolmenlaisia. Ensimmäinen rajoitus on se, että vaikka televisiolähetysten kuvat sinänsä tarjoaisivat objektiivista tietoa maailmasta, ovat kuville esimerkiksi uutislähetyksessä annetut selitykset jo ainakin osittain subjektiivisia. Tilanne korjautuisi, jos olisi myös televisiolähetystä, joissa verrattaisiin tai ”ristikuulusteltaisiin” systemaattisesti käytettyjä tietolähteitä keskenään. Näin ei joukkotiedotuksessa kuitenkaan tapahdu (se on mediatutkimuksen tehtävä, voidaan lisätä). Siksi ”joukkotiedotuksen välittämä tieto on väistämättä monilta osiltaan subjektiivista” (emt., 223). Vaikutusta lisää toiseksi se, että myös ihmisen tapa havainnoida todellisuutta ja osana sitä televisio-ohjelmia, on subjektiivista. Eri ihmiset näkevät eri asioita. Kolmanneksi subjektiivisuutta ei myöskään poista sananvapaus. Ahmavaara katsoo, että reporadiosta jäi jäljelle ”perusasia: radio- ja tv-kanavien avautuminen vapaalle yhteiskunnalliselle keskustelulle [Suomessa]” (emt., 221). Mutta sanan- ja keskustelun vapaus ei tarkoita sitä, että joukkotiedotus auttaa ihmisiä muodostamaan todellisuutta entistä vastaavamman käsityksen. World Wide Webin läpimurron aikoihin laatimassaan kirjoituksessa Ahmavaara (emt., 224) päättelee teoreettisesti sen, minkä me empiirisesti tiedämme – että tiedonvälityksen vapaus on myös valeutisten, siis disinformatiivisen tiedonvälityksen vapautta:

Voidaan ajatella, että siirtyminen joukkotiedotuksesta yksilötason tiedotukseen nykyaikaisten elektronisten tiedotusvälineiden avulla poistaisi tiedotuksen subjektiivisuuteen liittyvät ongelmat. Kieltämättä nuo välineet saattavat vähentää vain muutamille kanaville keskitetyn joukkotiedotuksen vinouttavaa vaikutusta. Mutta tiedotuksen subjektiivista luonnetta ne eivät muuta.

Samaan aikaan kun monet mediatutkijat pitivät internetiä sananvapauden ja demokratian pelastuksena, näki Ahmavaara siinä uuden kanavan välittää ”epätodennäköisten totuuksien” sijaan ”todennäköisiä epätotuuksia” – jos asia ilmaistaan *Informaatio*-kirjalle ominaisin sanakääntein. Yhteys mediavalistuksen vuosikymmeneen tuntui näin lopullisesti katkenneen.

Kirjallisuus

- Adorno, Theodor W. (2019 [1947]). *Bemerkungen zu The Authoritarian Personality* von Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson, Sanford. Saks. Eva-Marie Ziege. Teoksessa: Adorno, Theodor W. *Bemerkungen zu The Authoritarian Personality und weitere Texte*. Toim. Eva-Marie Ziege. Berlin: Suhrkamp, 21–70. Ahmavaara, Yrjö (1957a). *On the Unified Factor Theory of Mind*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Ahmavaara, Yrjö (1957b). *Henkisten kykyjemme rakenne: nykyaikaisen lahjakuustutkimuksen valossa*. Porvoo: WSOY.
- Ahmavaara, Yrjö (1969). *Yhteiskuntatieteen kyberneettinen metodologia: positivismin kritiikki*. Helsinki: Tammi.
- Ahmavaara, Yrjö (1970). *Informaatio: tutkimus tiedotuksen logiikasta*. Toinen, täydennetty painos. Helsinki: Weilin + Göös.
- Ahmavaara, Yrjö (1974). A Theoretical Commentary. Teoksessa: Nordenstreng, Kaarle (toim.). *Informational Mass Communication: A Collection of Articles*. Helsinki: Tammi, 121–128.

- Ahmavaara, Yrjö (1975). *Informaatio: informatiivisen joukkotiedotuksen loogiset perusteet*. Kolmas, uudistettu painos. Helsinki: Weilin + Göös.
- Ahmavaara, Yrjö (1976). *Yhteiskuntakybernetiikka*. Helsinki: Weilin + Göös.
- Ahmavaara, Y. A. (1977). What Is Intellectual Activation, As Distinguished from Cognitive Manipulation? Teoksessa: Berg, Mie; Hemánus, Pertti; Ekecrantz, Jan; Mortensen, Frands & Sebstrup, Preben (toim.). *Current Theories in Scandinavian Mass Communication Research*. Grenaa: GMT, 181–197.
- Ahmavaara, Yrjö [Aulin, Arvid] (1987). Methodological Criticism. *Systems Research* 4:2, 71–82.
- Ahmavaara, Yrjö (1996). Reporadio ja vallankumouksen sisäinen logiikka. Teoksessa: Nordenstreng, Kaarle (toim.). *Sananvapaus*. Helsinki: WSOY, 210–214.
- Ahmavaara, Yrjö; Minkkinen, Sirkka; Nordenstreng, Kaarle; Rand, Max & Starck, Margaretha (1971). *Joukkotiedotus yhteiskunnassa: johdatus joukkotiedotuskasvatukseen*. Helsinki: Tammi.
- Ahmavaara, Yrjö & Nordenstreng, Kaarle (1970). *Transformation Analysis of Statistical Variables: An Introduction of Group-Theoretical Ideas into Multivariate Analysis*. [Helsinki]: The Westermarck Society.
- Aristoteles (1967). *Runousoppi*. Suom. Pentti Saarikoski. Helsinki: Otava.
- Bahrtdt, Hans Paul (1961). Zur Frage des Menschenbildes in der Soziologie. *Archives européennes de sociologie* 2, 1–17.
- Brecht, Bertolt (1949). Kleines Organon für das Theater. *Sinn und Form* Bertolt Brecht Sonderheft, 11–41.
- Brecht, Bertolt (1957 [n. 1931]). Das moderne Theater ist das epische Theater: Anmerkungen zur Oper *Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny*. Teoksessa: Brecht, Bertolt. *Schriften zum Theater: Über eine nicht-aristotelische Dramatik*. Toim. Siegfried Unseld. Berlin: Suhrkamp, 13–28.
- Descartes, René (1973 [1637]). *Discours de la méthode [suivi des Méditations]*. Paris: Union Général d'Éditions.
- Ekholm, Anders (1969). Informaation eksplikaatio [kirja-arvostelu]. *Sociologia* 6:3, 154–156.
- Hemánus, Pertti (1973). *Joukkotiedotus piilovaikuttajana*. Helsinki: Otava.
- Hemánus, Pertti (1975). *Propaganda sanomalehdissä*. Helsinki: Otava.
- Hemánus, Pertti & Tervonen, Ilkka (1980). *Objektiivinen joukkotiedotus*. Helsinki: Otava.
- Hemánus, Pertti & Varis, Tapio (1977). *Joukkotiedotus eilen ja tänään*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hintikka, Jaakko (1965). Towards a Theory of Inductive Generalization. Teoksessa: Bar-Hillel, Yehoshua (toim.). *Logic, Methodology and Philosophy of Science: Proceedings of the 1964 International Congress*. Amsterdam: North-Holland, 274–288.
- Hofstadter, Richard (1963). *Anti-intellectualism in American Life*. New York: Alfred A. Knopf.
- Kant, Immanuel (1985 [1784]). Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? Teoksessa: Kant, Immanuel. *Was ist Aufklärung? Aufsätze zur Geschichte und Philosophie*. Toim. Jürgen Zehbe. Göttingen: Vandenhoeck & Zuprecht, 55–61.
- Kant, Immanuel (1991 [1784]). Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht. Teoksessa: Kant, Immanuel. *Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik 1*. (Werkausgabe XI.) Toim.. Wilhelm Weischedel. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 31–50.
- Koivunen, Anu (2008). Affektin paluu? Tunneongelma suomalaisessa mediatutkimuksessa. *Tiedotustutkimus* 31:3, 5–24. <https://doi.org/10.23983/mv.63018>
- Kortti, Jukka (2020). *Valtaan ja vastavirtaan: Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta 75 vuotta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kuka kukin on (1994). *Kuka kukin on: henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1994*. Helsinki: Otava.
- Lellis, George (1982). *Bertolt Brecht, Cahies du Cinéma and Contemporary Film Theory*. Ann Arbor: UMI.

- Locke, John (1979 [1690]). *An Essay concerning Human Understanding*. Toim. Peter H. Nidditch. Oxford: Clarendon.
- Malmberg, Tarmo (2001). Seitsemänkymmenluvun seminaarielämää Tampereella. Teoksessa: Karvonen, Erkki & Pietiläinen, Jukka (toim.). *Viestintätieteen suurlähettiläs, Ambassador of Communication Research*. Tampere: Tampere University Press, 163–165.
- Malmberg, Tarmo (2019a). Elokuva esteettisenä joukkoviestintänä. *Media & viestintä* 42:2, 141–145. Saatavilla: <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/83376> (luettu 13.12.2020).
- Malmberg, Tarmo (2019b). Mediatutkimuksen yhteiskuntatieteellistyminen. *Media & viestintä* 42:4, 246–252. Saatavilla: <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/88454> (luettu 13.12.2020).
- Malmberg, Tarmo (2020). Viestintä- ja mediatutkimus käyttäytymistieteenä. *Media & viestintä* 43:2, 247–259. Saatavilla: <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/98409> (luettu 13.12.2020).
- Miettunen, Helge (1966). *Radio- ja tv-opin perusteet*. Helsinki: Weilin + Göös.
- Moragas Spa, Miquel de (1981). *Teorías de la comunicación*. Barcelona: Gustavo Gili.
- Mäki-Kulmala, Heikki (1998). *Anti-Ahmavaara: Yrjö Ahmavaara yhteiskuntatieteen mullistajana*. Tampere: Tampere University Press.
- Niiniluoto, Ilkka (1985). Yleisradio informaatioyhteiskunnassa. Esitelmä Yleisradion ohjelmapolitiisessa seminaarissa Helsingissä 19.3.1985. Helsinki: Yleisradio.
- Niiniluoto, Ilkka (1989). *Informaatio, tieto ja yhteiskunta: filosofinen käsiteanalyysi*. Helsinki: Valtionhallinnon painatuskeskus.
- Nordenstreng, Kaarle (1967). Yleisradion tutkimustoiminta. *Psykologia* 2:4, 143–149.
- Nordenstreng, Kaarle (toim.) (1974a). *Informational Mass Communication: A Collection of Articles*. Helsinki: Tammi.
- Nordenstreng, Kaarle (1974b). *Tajuntateollisuus. viestintäpolitiikan näköaloja*. Helsinki: Weilin + Göös.
- Nordenstreng, Kaarle (1975). *Tiedotusoppi: johdatus yhteiskunnallisten viestintäprosessien tutkimukseen*. Helsinki: Otava.
- Pietilä, Kauko (1979). Joukkotiedotuksen yhteiskunnallisista funktioista. *Tiedotustutkimus* 2: 3–4, 3–17.
- Pietilä, Kauko (1980). *Formation of the Newspaper: A Theory*. Tampere: University of Tampere.
- Pietilä, Veikko (1972). *Lehdistökirjoittelu ja mielipiteenmuodostus: tutkimus lehdistökirjoittelun vaikutuksista yleisön käsityksiin Yleisradion ohjelmapolitiikan oikeisto- tai vasemmistosuuntautuneisuudesta 1960-luvun loppu vuosina*. Tampere: Tampereen Yliopiston Tutkimuslaitos.
- Prokop, Dieter (2001). *Der Kampf um die Medien: Das Geschichtsbuch der neuen kritischen Medienforschung*. Hamburg: VSA.
- Repo, Eino S.; Ilmonen, Kari; Stormbom, Nils-Börje; Tamminen, Mauno & Zilliacus, Ville (1967). *Yleisradion suunta: yleisradiotoiminnan tehtävät ja tavoitteet*. Helsinki: Weilin + Göös.
- Sartre, Jean-Paul (1946). *Réflexions sur la question juive*. Paris: Paul Morihien.
- Sartre, Jean-Paul (1948). *Situations II: Qu'est-ce que la littérature?* Paris: Gallimard.
- Snellman, J. V. (1982 [1846]). Sivistys ja yleishenki. Suom. J. Hollo, suomennoksen tarkistanut Pellervo Oksala. Teoksessa: Snellman, J. V. *Teokset*. III: *Kuopion kausi*. Toim. Reijo Wilenius, Eero Ojanen & Pellervo Oksala. Jyväskylä: Gummerus, 1982, 185–193.
- Stormbom, Nils-Börje (toim.) (1968). *Yleisradion suunta – ohjelmatoiminta*. Helsinki: Weilin + Göös.
- Trepte, Sabine & Reinecke, Leonard (2013). *Medienpsychologie*. Stuttgart: W. Kohlhammer.
- von Wright, Georg Henrik (1941). *The Logical Problem of Induction*. Helsingfors: Georg Henrik von Wright.

Viitteet

---

¹ Kirjasta ilmestyi kolme painosta, jotka kaikki poikkeavat toisistaan. Käsittelen teosta kuitenkin yhtenä yhtenäisenä kokonaisuutena, enkä kiinnitä huomiota painosten eroihin kuin yhdessä kohtaa. Todettakoon että kolmas versio (Ahmavaara 1975) on painoteknisesti huolimattomin. Sen sivuja 54–55 ei ymmärrä katsomatta vastaavaa kohtaa ensimmäisestä painoksesta (s. 67–68).

² Yleisradio-sanalla on kaksi merkitystä. Pienellä kirjoitettuna se tarkoittaa joukkoviestintä, joka välittää sanomia rajoittamattomalle yleisölle (engl. *broadcasting*), isolla kirjaimella kirjoitettuna yleisradiotoimintaa harjoittavaa suomalaista laitosta.